

attól is függ, milyenek a riporter kérdései. Demény Péter erre a nem kis feladatra a színháztudomány-nyal ismerős viszonyt ápoló szerzők mellett (Köllő Katalin, Darvay Nagy Adrienne, Boros Kinga, Hegyi Réka) újságírókat, magyartanárokat stb. is felkért (Szucher Ervin, Botházi Mária, Molnár Judit). A kiválasztott színész alkatától is függ, milyenek lesznek a válaszok, milyen lesz a könyv. Van a művészek közt nagyon nehéz ember, például aki tökélyre törekszik, s aki miatt évekgig le tud állni a munka – ami más okból, anyagi erőforrások híján is akadozhat. Abbamaradt például ideig-óráig a Boér Ferencel, illetve a sepsiszentgyörgyi Nemes Leventével tervezett kötet. Nem elég tehát, hogy objektíve nehéz megítélni, kik a leginkább érdemesek arra, hogy egy-egy Prospero-kötet által belépést nyerjenek az erdélyi színházi panteonba, egyéb tényezőkkel is számolni kell... Az azonban, hogy csupán színészekkel készül beszélgetés, más színházi alkotókkal nem (rendezővel, díszlettervezővel), már a sorozatszerkesztő színházi látásmódján, illetve döntésén múlik.

A Komp-Press Kiadónál jelen pillanatig tizenöt könyv jelent meg a sorozatban, ez a hat korábbival együtt huszonegy kötet. Éspedig – Köllő Katalin: *Csiky András* (2008), Nagy-Hintós Diana: *Hary Béla* (2008), Dehel Gábor: *Marton Melinda*

(2008), Ferencz Éva – Zsehránszky István: *Makra Lajos* (2009), Darvay Nagy Adrienne: *Stief Magda* (2010), Medgyessy Éva: *Mindhalálíg színész – Péterffy Gyula* (2010), Dehel Gábor: *Bisztrai Mária* (2011), Nagy Miklós Kund: *Farkas Ibolya* (2011), Benkő Judit: *Albert Annamária* (2011), Máthé Éva: *Balázs Éva* (2011), Laskay Adrienne: *Kovács Attila* (2012), Molnár Judit: *Miske László* (2013), Szucher Ervin: *Mende Gaby* (2014), Sebők Klára: *Komiszkönyér. Egy színésznő emlékszámkönyve* (2014), Ferencz Éva: *Ferenczy István. 1937–2002* (2015). Továbbra is megfigyelhetjük a kolozsvári és marosvásárhelyi dominanciát, bár például Makra Lajos neve a temesvári színházhoz kötődik.

A sorozat legnagyobb problémája mégsem ez. Hanem az előbb említett eldöntetlenség: kinek szólnak a könyvek, a szakmának vagy a közönségnek? Kellene-e beléjük több színházi tudás, több mai szempont? Meddig tart ki a színészcentrikus, „csoda”-centrikus gondolkodás; mikor kell Prosperónak azt mondania: „Durva mágiámról / végleg lemondok [...] pálcám eltöröm, / több ölnyi mélyre ásom el a földbe, / és mélyebbre, mint mérőón hatol, / hajítom könyvemet”?

Zsigmond Andrea

A régészetelmélet eszmetörténeti alapjai

Molnár Zsolt: A kőkortól a bronzkorig. Az ősrégészeti kutatás elméleti alapjai. Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kvár 2014. 150 old.

„Gondolkodásunk elméleti keretei meghatározzák a tudásunk határait.” Így szól a könyv bevezetőjének kezdőmondata, és aligha lehetne frappánsabb formulát találni, mely megindokolja a mű szükségességét, és egyben összefoglalja a lényegét is. Már a címből kiderül, hogy összetett témával állunk szemben, a szerző az őskorrégészetet a régészeti elmélet perspektívájából állítja fókuszba. Az őskorkutatás a

régészet legdinamikusabban fejlődő szakága, mely nagymértékben meghatározta a diszciplína alakulását az utóbbi másfél évszázad alatt. A dán Christian Jürgensen Thomsen nevével fémjelzett őskorkutatás kezdete a 19. század első felében egybeesik a régészet tudományos szemléletmódjának és eszköztárának kialakulási fázisával. A múlt század hatvanas éveiben bekövetkezett elméleti megújulás és paradigmaváltás

homlokterében szintén az őskorrégészet állt. Míg a görög, a római és az ókori keleti civilizációk régészetére sokáig az ókortörténet segédtudományaként tekintettek, az elméleti innováció a régészeti forrásokra szorítókozó őskorkutatás fejlődésének zálogává vált. A régészet, a történelemtudomány, a kulturális antropológia és a földtudományok határánál elhelyezkedő tudományág módszerei és céljai ma már túlmutatnak a hagyományos pozitívista régészet határain.

A történelmi forráshiány, konjunkturális ösztönző hatása mellett természetesen számtalan interpretációs nehézséget okoz. A kutató tulajdonképpen egy olyan, a mi habitusunktól távol álló világgal találja szemben magát, ahol a szakrális aspektusok összefonódnak a mindennapi élettel és döntő szerepet játszanak a gazdasági, társadalmi és politikai szférában. Ugyanakkor a kutatónak ésszerű magyarázatot kell találnia a Stonehenge-jellegű építményekre, a rituálisan leégetett házakra vagy a vörös színezőanyagok sírokban való elhelyezésére. Régészetelméletről írni sem könnyebb feladat. Egy ilyen munkára vállalkozó szerzőnek el kell mélyülnie több mint egy évszázad alatt felhalmozódott társadalomtudományi, elsősorban antropológiai és helyenként filozófiai és biológiai szakirodalomban ahhoz, hogy rálátást nyerhessen a régészetelmélet kialakulásának és fokozatos fejlődésének folyamatára, illetve gyakorlati alkalmazására.

Ha a könyv célját és szükségességét kívánjuk méltatni, egy rövid megállapítással kezdhetnénk. A könyv tárgyát képező őskorrégészet, melyet a fenti sorokban röviden megpróbáltam körvonalazni, nem azonos az országunkban művelt őskorrégészetel. Bizonyos kivételekkel az elméleti és interdiszciplináris szemléletmód nem honosodott meg a hazai kutatási szférában. A szerző vallomása szerint is a szóban forgó téma tárgyalásával kiléptünk a romániai őskorkutatás szabványaiból. Egy ilyen jellegű összegző-problematizáló kötetnek tehát ösztönző hatása lehet a szakma jelenére és jövőjére egyaránt. Az elméleti szemléletmód kialakítása elsősorban az egyetemi oktatás feladata, ennek kiváló eszközévé válhat a jelenlegi kötet. A Colin Renfrew–Paul Bahn-szerzőpáros *Régészet. Elmélet, módszer, gyakorlat* című népszerű kézikönyve magyar nyelvű kiadásán kívül csak

elvétve találunk régészetelméleti összefoglalókat magyarul. Molnár Zsolt kiadványa ebből a szempontból is hiánypótló.

A könyv felépítése logikus, ugyanakkor a műfaj által szabott keretekhez képest rendkívül összetett. A 10 fejezetre tagolt kötet tartalmi szempontból két részre osztható. Az első három fejezet egy egységet alkot, magába foglalja az őskorhoz kötődő alapfogalmak és periodizációs szempontok tisztázását, az őskorkutatás történeti áttekintését, illetve a régészetelmélet három alapvető paradigmájának, 1) a kultúra-történeti irányzatnak, 2) a processzuális régészetnek, illetve a 3) posztprocesszuális szemléletmódnak a tárgyalását. Ezt nevezhetjük a kötet általános részének, mely megteremti a probléma megértéséhez szükséges keretet. A történeti áttekintés tömörsége ellenére nagyon átfogó és szabatos képet nyújt az őskorkutatás fejlődéséről, az őskorkép kialakulásának a görög klasszikus és római korba visszanyúló kezdeteitől napjaink szertágazó és multidiszciplináris tudományágáig. A hangsúlyt a szerző nem a korszakalkotó tereprégészeti felfedezésekre fekteti, nem a trójai, a mükénéi, a ninivei vagy a knosszoszi feltárások szabják meg a régészet-történeti narratíva szerkezetét, hanem azok az esztörténeti jelenségek és újítások, melyek meghatározták az őskorkutatás tudományává válását, majd tudományként való fejlődését. Megemlíthetjük a humanizmusnak az emberiség kezdeteire vonatkozó új szemléletmódját, mely részben az úvilágbeli természeti népekkel való érintkezések eredménye; a felvilágosodás filozófiai eszméinek terjedését, főleg a tudományos fejlődésbe vetett töretlen hitet; a Biblia által meghatározott időhatárok lebontását és az emberiség ősiségének a bebizonyítását geológiai módszerekkel a 18. és 19. század fordulóján; vagy a darwini evolucionista tételek hatását a társadalomtudományokra.

A kezdeti tapogatózásokat követően a századforduló táján végbemegy a régészeti gondolkodás első reformja, mely során a fiatal tudományág fokozatosan kialakítja saját elméleti kereteit. A korabeli antropológiai elméletek hatására kialakult kultúra-történeti szemléletmód elutasítja a szociális evolucionizmust, helyette a különböző népcsoportok

egymásra gyakorolt hatásában látja a történelmi változások fő okát. Az irányzat főleg a korabeli történetírás céljaival azonosul, egyik fő jellemzője a historizmus. Az etnológiából átvett és adaptált kultúrafogalom, az etnikai attribútumokkal felruházott régészeti kultúra lett ennek a szóban forgó szemléletmódnak a szimbóluma és egyben időtálló öröksége.

Az 1960-as években lezajlott paradigmaváltás új alapokra kívánta helyezni a régészetet, a processzualizmus kidolgozóí szerint a régészet céljai túlmutatnak a történetírás határain. Lewis Binford, az irányzat kezdeti időszakának legmarkánsabb személyisége megfogalmazása alapján a régészet nem más, mint „a kulturális antropológia múltideje”. Az irányzat egy rendkívül konstruktív, elméleti munkákban gazdag korszakot idézett elő mely napjainkig tart. A processzualista forradalom legfőbb eredményei közé tartozik, hogy az elméleti gondolkodást, mely addig csak külső hatásként jelentkezett, beágyazta a régészeti gyakorlatba.

A posztmodern gondolkodás levetítése a régészetben létrehozta a posztprocesszualizmust. Az irányzat szakít az egységes, abszolút érvényű világmagyarázó elvek és a nagy narratívák keresésével. Helyette inkább kognitív módszerekkel próbál eredményeket elérni, az egyes kultúrákra, közösségekre érvényes következtetéseket pedig nem terjeszti ki hasonló helyzetek magyarázatára.

A könyv többi fejezete specifikusabb kérdésköröket tárgyal, a szerzőt idézve, ezek „a korai társadalmak különböző aspektusait vizsgálják, egymást kiegészítve alkotnak egy összefüggő narratívát,

együtt válnak a múlt rekonstrukciójának eszközévé”. A vizsgált témák közé tartozik az emberiség korai történelmének egyik alapvető kérdéseként számon tartott indoeuropenizáció problémája, illetve több elméleti, antropológiai eredetű kérdéskör elemzése, mint a társadalomrégészet, a kultúra fogalma, az őskori társadalom formái, társadalmi és gazdasági modellek az őskorban, valamint a településrendszerek és települések vizsgálata.

Tömörsege ellenére a szöveg közérthető és kötetlenebb stílusa a nagy információmennyiséget emészthetővé, sőt élvezhetővé teszi, mindeközben a tudományos igényesség nem szenved csorbát, a szöveget végigkísérő magyarázó jellegű lábjegyzetek és szövegekői bibliográfiai hivatkozások a megérthetőséget és a további tájékozódást segítik és ösztönzik egyaránt. A kötet végén található gazdag, tematikusan rendezett bibliográfia további támaszpontot jelent a témában elmélyülni kívánóknak. A szerző nem szorítkozik az elméleti modellek és fogalmak egyszerű felvázolására, a kritikai szemléletmód és a problematizálás szerves részei a kiadványnak.

Témájánál fogva, a kötet elsősorban a régészet iránt érdeklődőknek szól. Tartalma alapján viszont a célközönség jóval nagyobb. A kultúrához és a társadalomhoz kötődő elméletek, fogalmak és modellek problematizálása a társadalomtudományokkal és humántudományokkal foglalkozók számára egyaránt vonzóvá teheti a könyvet. Mindent összevetve egy értékes problematizáló jellegű eszmetörténeti összefoglalóval állunk szemben.

Petruf Dávid

Romlás építői

Luffy Katalin: „Romlás építőinek fognak nevezetni”. Prédikátori szerepek és alkalmi beszédek az Erdélyi Fejedelemség válsága idején. Debreceni Egyetemi Kiadó, 2015. (Csokonai Könyvtár 56.) 352 old.

A 2010 körüli években örvendetesen megsza-
porodtak a kora újkori nemzetfogalmakkal, nemzeti
önszemlélettel és identitással foglalkozó publikációk,

melyeknek elsősorban a Debreceni Egyetem sorozata,
a Csokonai Könyvtár biztosított egységes megjelenési felületet. Ezen művek sorába illeszkedik Luffy